

ambitie om
gebouwen
toekomstgericht
en gezond te
maken. vertaald
in visie 2025

Circulair
waar
mogelijk

We houden rekening met de effecten op korte, middellange en lange termijn van alles wat we plannen, ontwerpen en leveren. We kijken zorgvuldig naar hoe onze ontwerpen kunnen helpen om schade te verminderen, schade te voorkomen en positief kunnen bijdragen aan het milieu." KC

Een van onze ambities aangaande circulariteit is te werken aan het doorbreken van ingesloten (ontwerp/bouw)gewoontes. Vanuit het creëren van bewustzijn - ook bij opdrachtgever - van de impact van keuzes in het ontwerpproces.

Circulair is altijd uitgangspunt bij onze opgaven. Samen met de opdrachtgever bepalen we hoe ver we gaan. In basis zijn er maatregelen die je altijd kunt nemen, over de maatregelen die extra investering vragen gaan we in overleg. Daarnaast werken we vanuit een Circulaire materialenlijst (do's en dont's)



De studenten
kennis bij
brengen over
circulair
bouwen

De horizon
verbreden
voor de
studenten.

per project kijken
wat haalbaar is,
maar proberen
om net een stapje
extra te zetten

bespreekbaar
maken van wat
opdrachtgever wil
bereiken. Is dat
congruent met
ambities architect

in elk project
circulariteit
adresseren
vanaf het
beginstadium.

Daar waar
mogelijk
circulariteit
toepassen in
de advisering



Deelnemers van 20 april en/of 11 mei:

1. Alexander van den Buuse, BOOT
2. Arno Vinke, Gemeente Katwijk
3. Arnold Homan, Inbo
4. Bram Kroon, IDDS Bouw - en Sloopmanagement
5. Dennis Arnold, EKOTEX Wandafwerking
6. Dennis Hauer, Urban Climate Architects
7. Dick van Veelen, Meijls Ingenieurs
8. Dirk-Jan Drost, DaVinci College
9. Eric Peters, Superuse
10. Frido Nieuwamerongen, Arconiko architecten
11. Gert-Willem van Mourik, Provincie Zuid-Holland
12. Jana de Heer, KuiperCompagnons
13. Janno Heinen, Gemeente Dordrecht
14. Karlijn Besse, Gemeente Leiden
15. Mark Boschman, RoosRos
16. Marleen Bartelts Schilt, InHolland (Rotterdam)
17. Meltem Tamer, Heijmans Vastgoed
18. Menno Pijpers, IDDS Bouw - en Sloopmanagement
19. Nico van Hoogdalem, iCird
20. Peter Kraak, Peter Kraak Projecten
21. Peter Kreukniet, Insert
22. Peter van der Zijde, Zonnecomfort
23. Silvan van Tuyl, KuiperCompagnons
24. Sven Westendorp, iCird
25. Roel Vos, Heijmans Vastgoed
26. Rogier Mentink, KuiperCompagnons
27. Thirza Monster, start met 8
28. Tim Korndörffer, Heijmans Vastgoed
29. Tom de Water, Julianahaven Recycling
30. Victor Franke, EKOTEX Wandafwerking
31. Walter de Groot, CircuWall B.V.
32. Yaël Ben Basat, iCird
33. Zahraa Marhoon, KuiperCompagnons

Introductie 20 april

De architect denkt te weten hoe een circulaire visie en ontwerp vorm te geven, maar is dat ook zo? Sluit dit aan bij de circulaire visie en ambitie van andere ketenpartners? En wordt 't niet eens hoog tijd dat de rol van architect met z'n hoge hoed op de schop gaat? Voorbij de initiële vraag van de gebruiker kijkt en het algemeen belang dient, maar tegelijkertijd niet op de stoel van een opdrachtgever, aannemer of gebruiker gaat zitten. De architect is dan ook in deze sessie slechts toehoorder en vragensteller, en houdt zichzelf een spiegel voor.

We gaan concreet aan de slag met:

- Wat is ieders circulaire visie en ambitie? Hoe zetten we deze centraal in projecten?
- Wat is de rol van de architect hierin?
- Hou houden we als ketenpartners de centraal gestelde ambitie overeind?

VOORBEREIDING



Thirza Monster



Frido van Nieuwamerongen



Rogier Mentink
Zahraa Marhoon



Arnold Homan



Dennis Hauer



Mark Boschman



Klik
rechtsboven
voor de
presentatie

Contact:

- Mark Boschman, RoosRos architecten:
mb@roosros.nl

We werken toe naar een volledig circulaire gebouwde omgeving, wat betekent dat we het materiaalgebruik niet langer als materiaalverbruik beschouwen, maar als de (tijdelijke) opslag van materialen in gebouwen. Hergebruik en flexibiliteit en de toepassing van bio-based materialen staan hierin centraal. KC

Hergebruik
van
materialen

In de praktijk
lessen Echte
projecten
maken en geen
werkstukken

Losmaakbaar
en
aanpasbaar ☐

herbestemming
van gebouwen

meerwaarde
creëren

aanpasbaarheid
van gebouwen

bewaker
van het
begrip TIJD

denken
vanuit TCO/
TCU

Het toepassen van circulaire principes binnen de bouwsector, zoals toepassingen van materialen met maximaal waardebehoud, sluiten van kringlopen, circulaire exploitatie en onderhoud, levensduurverlenging en optimaal ruimtegebruik

Het kunnen
hergebruiken
van
materialen

Duurzaamheidsfabriek

GROEP B: Wat is de circulaire visie en ambitie vanuit jouw organisatie?

visie: balans met de aarde
Ambitie: De komende vijf jaar veel onderzoek en experimenten naar circulariteit
Frido/Arconiko

iCircl visie: Wij willen de transitie naar circulair bouwen versnellen, door dynamisch en snel mee te bewegen met alle ontwikkelingen in de markt.

CircuWall: om zsm volledig circulair te worden

Gem Dordrecht: Circulair in 2050; 50% minder primair grondstoffengebruik in 2030; 20% minder primair grondstoffengebruik in 2025; Circulair denken en handelen bevorderen in de stad

bewustzijn dat je met het doorzetten van huidige ge-/verbruik materialen en grondstoffen niet door kunt gaan op nu gangbare wijze IODS
dus bewustzijn van de impact moet veranderen, impactmodel opgesteld en nu in uitvoering

Heijmans Vastgoed: In 2021 zijn alle verpakkingen in onze bouwprojecten 100% herbruikbaar of recyclebaar.

Gemeente Leiden:
2023: 100% circulair uitvragen, indien mogelijk
2030:
-Meerdere bedrijven die gespecialiseerd zijn in recycling
-nieuwe kijk op afval, afvalstoffenheffing

Voor mij gaat het er in de kern altijd om, dat we beseffen dat alles van waarde is. En met dat ogenschijnlijke, simpele besef gaan we met mensen, maar ook dieren, natuur en onze aardbol anders om.

Heijmans Vastgoed: In 2023 passen we circulair asfalt en beton toe. In 2030 bouwen we er in 100% van onze opgaves mee.

Heijmans Vastgoed: In 2023 zijn al onze grondgebonden woningen 100% circulair
In 2030 geldt dat ook voor onze niet-grondgebonden woningen

iCirc: Circulariteit moet altijd de functionaliteit dienen.
Tegelijkertijd moet je gebruik maken van zo min mogelijk duurzame materialen, die een zo lang mogelijke levenscyclus hebben dankzij adaptabiliteit en losmaakbaarheid.

Bouwen zonder afval te produceren na de (eerste) levenscyclus van het gebouw.

CircuWall: Alle producten welke we leveren herbruikbaar/recyclebaar maken

Circulariteit is de balans tussen het menselijk handelen en de capaciteit van de aarde.
Frido/Arconiko

Heijmans Vastgoed: Circulair bouwen is een van de denkrichtingen om klimaat en milieu te ontzien. Hergebruik en het voorkomen van afval staan hierbij centraal; materiaalstromen worden kringlopen.

kijken met positieve bril naar gebruikte materialen om hergebruikskansen te ontdekken, meer adviseren dan standaard wordt verwacht, definiëren ambities met meetbare doelstellingen IDDS

Gezonde producten die bijdragen aan het klimaat van de omgeving intern en extern

Gem Dordt:
Milieu-impact van materiaalgebruik zo laag mogelijk door hergebruik, verlengen levensduur, biobased, losmaakbaarheid, flexibiliteit

Gemeente Leiden:
Maximaal en zo hoogwaardig mogelijk hergebruik van producten en materialen. Ook worden producten en componenten ontworpen om gerepareerd te worden

GROEP A: Hoe zetten we dit (nog meer) centraal in projecten en hoe houden we de ambitie ook blijvend vast met alle ketenpartners?



GROEP B: Hoe zetten we dit (nog meer) centraal in projecten en hoe houden we de ambitie ook blijvend vast met alle ketenpartners?

KANS/
OPLOSSING

ketensamenwerking zoeken op basis zelfde ambities, SDG's als basis IDDS

Ambities en doelstellingen vooraf bepalen (met ketenpartners) en monitoren gedurende processen

Leveranciers eerder betrekken

Ambities vooraf duidelijk (smart) beschrijven. Alle deelnemers moeten daarna de uitgangspunten onderschrijven.

Duidelijkheid verschaffen in elkaar belangen in het project en als organisatie

Vanaf een heel vroeg stadium al samenwerken (RCC methodiek)

BARRIERE

CircuWall: Via projectteams uit verschillende disciplines

Meer focus op relatie ipv doel

Financiële haalbaarheid - betaalbaarheid

Er wordt gestuurd vanuit technische oplossingen in plaats van functionaliteiten

Belangen vallen te ver uit elkaar

veel spraakverwarring en begripsverwarring over circulariteit

businessmodel moet concurreren met nieuwe materialen IDDS

GROEP A: Welke rol en toegevoegde waarde heeft de architect om jouw ambitie mede mogelijk te maken?

architect als
integrator
van het
proces

inspirator van
opdrachtgever

Rol van
vernieuwer

Rol van goed
kunnen
luisteren en
vertalen van
ambitie

verbeelders, kennisbaak,
integralist, sparring-
partner, creatief-
oplossend, 'geheugen'. én
met gevoel voor
vormgeving tot een geheel
brengend van wensen en
eisen.

TCO
ontwerper

Toekomst
ambitie
vormgeven in
het vastgoed

Ontwikkelaar
an circulaire
ambitie

spiegel voor
opdrachtgever
, bouwer en
gebruiker

kennis

passende
opdracht
bij gestelde
ambities

Keten
kennis
partner

Ambitie
bewaker

Niet alleen je
"plaatje" moet
overtuigen, maar
ook je circulaire
standpunten

het
ontwerpen
van circulaire
strategieën

Inbreng
in de
uitvraag

OG
verstorende
factor

Materialen
kennis met
toepassings
vrijheid

Ambitie
vormgever

GROEP B: Welke rol en toegevoegde waarde heeft de architect om jouw ambitie mede mogelijk te maken?

Realistische voorstellen voor innovatief en circulair materiaalgebruik

advisering in mogelijkheden van secundaire materialen

Integraliteit mogelijk maken tussen OG en ON en verschillende belangen

Nieuwe initiatieven aandragen en motiveren

Meedenken in uitvraag

Opdrachtnemer zoveel mogelijk overtuigen van circulaire mogelijkheden

toegevoegde waarde van wetgeving, richtlijnen, producten, constructies enz.

Communicatie tussen verschillende actoren

Helpen bij bepalen van doelstellingen opdrachtgever

Opdrachtgever helpen bij realiseren ambities

Modulair en los maakbaar ontwerpen

gesprek aangaan over mogelijkheden van circulaire materialen ambities OG en leveranciers matchen

Innovatieve oplossingen en materiaal keuzes voor te stellen

Bij elkaar brengen van referenties

mensen, waaronder ook bewoners (die nog veels te weinig worden meegenomen), meenemen in een circulair verhaal, als storyteller fungeren

standaardiseren, niet overal een iconisch object van willen maken, zodat kansen voor hergebruik groter worden



**Volgende Cirkelstad Zuid-Holland CoP:**

Het jaarprogramma Cirkelstad Zuid-Holland staat het gehele jaar in het teken van ketensamenwerking. Telkens zetten we een groep in deze keten aan zet. De groep 'adviseurs' is de volgende keer aan de beurt om invulling te geven aan een:

- introductiesessie (27 mei van 9 tot 11 uur)

Meer informatie via spinner Thirza Monster:

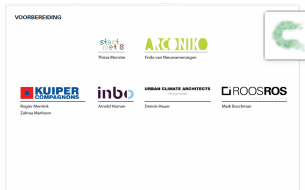
thirza@startmet8.nl of 06-28446512.

Iedereen is welkom. Graag tot ziens!

Hoe richten we een bouwproces optimaal in om circulariteit zoveel mogelijk te borgen (over de hele levenscyclus)? Opdrachtgevers lopen dikwijls tegen het gegeven aan dat bouwprocessen behoorlijk dichtgetimmerd zijn, met beproefde concepten waaraan allerlei afspraken met onderaannemers en leveranciers hangen. Vanuit Cirkelstad kunnen opdrachtgevers, architecten, bouwers, adviseurs en leveranciers gezamenlijk de obstakels identificeren, teneinde deze te proberen te slechten.

In deze sessie willen we toewerken naar een aantal kaders en afspraken om enkele concrete projecten de komende tijd te gaan analyseren/monitoren. Denk bijv. aan: wat gaat goed in het bouwproces, wat kan beter, hoe zijn rollen/verantwoordelijkheden ingericht, hoe kunnen we meer ruimte realiseren met elkaar om circulaire oplossingen door te voeren, welke circulaire visie/ambitie is er vastgesteld (en wat komt daarvan terecht), etc. Om vandaar uit do's en dont's te formaliseren en concrete actiepunten te realiseren voor de (vervolg)projecten.

Klik
rechtsboven
voor de
presentatie



Contact:

- Frido van Nieuwamerongen, Arconiko architecten, frido@arconiko.nl



Contact:

- Roel Vos en Meltem Tamer, Heijmans Vastgoed: rvos@heijmans.nl en mtamer@heijmans.nl

Mark:

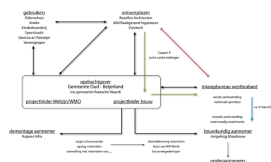
Hoe kun je een gebouw maken van geheel afval/ bestaande materialen?

Hoe is het proces gelopen?

- Begint bij uitvraag van de gemeente. Maar was echte ambitie wel helder?
- Klassiek gecontracteerd met architectenselectie.
- Rode lijn laat zien dat er geen communicatie was.
- Liever geen nationale openbare aanbesteding maar liever onderhandse aanbesteding. Uiteindelijk een meervoudig onderhandse aanbesteding geworden.
- 2 sloopbestekken gemaakt en naar aannemers gestuurd.
- Mooi om te zien dat iedereen in de keten meegenomen wordt in de ambities, maar dit kost wel veel moeite.

Lessen:

1. Krijgen we wel de juiste vraag? Stelt de opdrachtgever wel de juiste vraag? De architect kan helpen met ambities opstellen.
2. Zijn de ambities gelijk? Ga het gesprek aan om deze gelijk te stellen en stem het af.
3. Bespreek wat circulariteit voor iedereen betekent.
4. Is het proces op de juiste manier ingericht? Als het gaat om een traditioneel proces gaat, hou hier dan aan de voorkant rekening mee.
5. Blijf inspireren en betrokken. Neem je gebruikers mee, en zorg dat de aannemer is aangehaakt.
6. Vergeet niet af en toe om te kijken. Is de club nog aangehaakt? Wat is al gelukt? Niet alleen focussen op wat niet is gelukt.



Boezem&Co

Contact:

- Mark Boschman, RoosRos architecten: mb@roosros.nl



Contact:

- Rogier Mentink, KuiperCompagnons: rmentink@kuiper.nl

Groep A:

Mark: In deze vanuit de opdrachtgever omdat die verplicht is circulair uit te gaan vragen. Hoe zouden we dit in een vervolgtraject anders doen?

Mark aan Peter Kraak: Wat is jouw ervaring geweest en mist hij iets vanuit de presentatie die hij heeft gegeven?

Peter Kraak: Een gemeente kan de opdrachtgever zijn, maar je doet zaken met een kruiwagen met kikers. Spanningsveld is er altijd in zowel aanbesteden, maar ook onderling in afdelingen (beheer van gebouwen bijv.). Die kunnen al heel snel de handdoek in de ring gooien, dus hou daar rekening mee.

Het gaat dus helemaal niet over de techniek en de kennis. Hoe krijg je het georganiseerd en hoe krijg je het in een proces?

Eric vanuit Superuse: hij herkent wat Peter zegt. Als je circulaire ambities wilt naleven dan is het missionarissen werk. Je kan het alleen maar samen doen. Begin met de bouwverbij en andere partijen. Het loswijken van vaste patronen is de grootste uitdaging.

Nico vraag: Hoe kan je met bestaande boeken beleid en processen omgaan?

Eric: Onderzoeken zijn heel duur, dus je moet het wel opschalen, anders is het heel duur. Dynamiek in het ontwerp is er om voor elkaar te krijgen dat er materialen in komen.

Hoe krijg je het voor elkaar dat je zo vroeg mogelijk alle stakeholders bij elkaar krijgt?

Mark: ja hoe doe je dat? Gemeente heeft een aanbestedingsbeleid, dus daar moet je wel aan voldoen. Hoe kan je dan aan de voorkant iedereen aan tafel hebben? Overheid als opdrachtgever, moete mee dat de overheid dan iets wil en een ambitie heeft. Maar vervolgens moet je 10 loketten langs die niet perse het belang willen dienen van de gemeente.

Eric: Daarom moeten we de overheid ook echt bij de hand nemen om een uitvraag te maken die het mogelijk maakt om circulaire te bouwen.

Frido: Wat als de gemeente zelf aangeeft dat het circulair moet + maatvoeringen. Dan moet elke kikker er toch aan voldoen? Neem een voorbeeld aan de energietransitie. 2 segmenten. Wortel met ambities (ambitieprojecten). Stok (EPC norm is stap voor stap naar beneden gegaan). Er is nu geen bouw meer die klaagt over dat een woning energieneutraal moet worden.

Frido geeft aan dat CB23 de maatstaven aan het maken is. Want als die er niet zijn, dan wordt het inderdaad bijna onmogelijk.

Gemeente die ambitie oplegt vanuit college vs beursgenoteerd bedrijf die kunnen echt iets maken. Want al die kikers moeten dan gaan nadenken om dit op te lossen. Als het niet eenduidig is, dan blijft het missionarissen werk.

Peter Kreuk: Er is wel echt een heel groot verschil tussen privé en overheid. Privé mag alles zelf bepalen en betaalt ervoor. Gemeente heeft vijf afdelingen met doelstellingen en budgetten. Waardoor je heel veel beperkingen.

- Mark: In dit project hebben wij de ambitie neergelegd en deze is omarmd door de gemeente. Aka een paar ton erbij. Er was een wethouder die uit het bedrijfsleven komt, dus gaf aan dit gaan we zo doen.
- Nico: Wat is nou de ambitie/doelstelling geweest van de gemeente dan?
- o Mark: dat is niet heel specifiek gevraagd. Maar het was vooral: Laten zien hoe je een gebouw kunt verduurzamen.
- o Het was een geheel inclusief (sociaal) gebouw. Dus ook hoge SROI waarde gehaald. Mensen met afstand tot de arbeidsmarkt hebben ook mee gebouwd.
- o Eric: Je hoeft met circulaire bouwen de kosten niet te overschrijden, maar je verschuift het. De potjes worden anders verdeeld.
- o Frido: Ja maar de onzekerheid is grotere bottleneck dan de kosten aan sich.
- o Eric: Ja door de kosten te delen, maak je de onzekerheid kleiner. Dus help elkaar om dit weg te nemen. Je maakt samen de reis.

Groep A:

Frido: Heel veel bedrijven weten onderling niet wat elkaars beweegredenen en belemmeringen zijn. Terwijl het heel belangrijk is om dit allemaal te weten.

Nico: We kunnen met elkaar heel erg veel. We hebben het over de belemmeringen en drijfveren, maar welke doelstellingen worden hieraan meegegeven? We moeten de overheid helpen om op een andere manier uit te vragen

- Peter kraak: Ik heb daar geen zicht op, maar door corona is er zo weinig beschikbaar. Geld is heel schaars. Woning aantallen is ook belangrijk. Als ik kijk naar de toekomst, denk ik dat we het echt van hele kleine stapjes moeten hebben.
- Peter Kreukniet: We gaan nooit het volume halen om aan de bouwvraag te voldoen als je kijkt naar het vrijkomende materiaal dat vrijkomt.

- Frido: Maar het gaat verder dan alleen hergebruik, we moeten ook naar andere oplossingen als losmaakbaarheid kijkt.

- Eric: maar eigenlijk zeg je dat de doelstelling dynamisch moet zijn. SMART doelstellingen kunnen ook een belemmering zijn.

- Inert: Dit stap voor stap bekijken is belangrijk om te begrijpen wat er mogelijk is. Dit kan een generatie lang nodig zijn tot je echt weet wat je wel of niet kan en het gedrag te veranderen.

- Nico: Peter Kreukniet wat kan jij daar dan aan doen?

o Peter: we moeten onderzoek doen, we zijn concreet met verschillende materiaalstromen. Kwaliteit van glas of toxische verf dat is gebruikt, er zijn veel belemmeringen. We refurbishen en minimaliseren stromen. + Levensduur onderzoek om zo het garantiestukje afdekken.

- Nico: julie hebben nu gebruikgemaakt op een straatje met woningen, wat heb je daar uit geleerd? Kun je dit nog een keer doen? Of valt het tegen?

o Het valt best tegen. Dakpannen komen van Mark. Je hebt gewoon zo veel nodig. Qua hout bijv. begane grond vloer van hout is echt niet te doen (veel stijgers nodig).

o Wat zegt dit over ambitie? Moet je daar al eerder een specifieke ambitie op de vloer?

5 Je wilt dat helemaal niet hoeven weten, je moet gewoon bij een aannemer kunnen vragen dat je circulair hout wil. Maar dat kan niet want je weet gewoon de kwaliteit niet meer.

5 Hoe worden de garanties geborgd van hergebruikte materialen?

- In de eerste instantie mag je dat constructief niet gebruiken en dan na testen, mag het wel. Dus je doet het stap voor stap.

- Maar als we het hebben over re-use: Hoeveelheden is steeds niet mogelijk.

o Verschil tussen aannemer en onderaannemer is heel belangrijk. Hoe borg je dat de theorie die jij hebt bedacht, ook wordt uitgevoerd op de bouwplaats?

5 Ga echt in gesprek samen en benut hun expertise en vraag hoe zij dat zouden doen.

o Fairpricing is heel belangrijk.

5 Mark: ja maar door dit soort projecten komen we erachter dat het echt belachelijk is om dit op deze manier te doen en te waarderen.

5 Wij moeten die geluiden dus wel echt laten horen in nationale en regionale instanties.

Groep B:

Heijmans, casus conceptwoning; willen CPG score verbeteren, van 7,4 naar een 8,0. Met welke minimale ingrepen - als extra pv panelen, groendak en kozijnen - kunnen we score omhoog krijgen? Nu zijn circulaire oplossingen dikwijls 20-25% duurder dan regulier.

Het knelt omdat er vaste inkoopafspraken zijn met leveranciers. M.b.t. conceptwoning, zitten we in een rijdende trein. Kaders in landelijk kernteam vastgesteld. Weinig tot geen ruimte van onderop. Heijmans heeft behoefte aan totaalconcepten/package deals. Gaan niet per product(onderdeel) inkopen. En leverings/prijsvoorwaarden moeten bij voorkeur gelijk zijn aan huidige situatie.

Hoe circulair meer borgen in conceptwoning? Input van deelnemers:

- Analyse maken waar de grootste milieu impact zit, waarschijnlijk qua materialen in betonnen casco. Optie om beton circulair uit te vragen (bijv. m.b.v. challenge/prijsvraag). Heijmans zit ook in betonakkoord. Aanbod van de provincie Zuid-Holland om mee te denken, participeren ook in betonakkoord.
- Of met kleine, behapbare stappen. 1 product per keer. Veel stappen bij elkaar maken ook impact. Kunnen we bijv. kijken naar de trap of dakbedekking?
- Inzetten op losmaakbaarheid en herbruikbaarheid, bijvoorbeeld met klksysteem. Is dit wel relevant met een koopwoning die je met oog op de lange termijn neerzet? Wellicht is het beter om in te zetten op aanpasbare energetica.
- Inzet op de R Refuse! Kunnen er ook zaken weggelaten worden? Is er minder m2 nodig voor een woning? Kunnen we af met minder materialen?
- Leveranciers prikkelen door circulair uit te vragen, bijv. met terugkoopgarantie.
- Niet afwachten op wat overheid gaat doen als het gaat om CO2 taks, BTW op materialen, etc. Het gaat er aan komen, dus nu al voorbereidingen treffen.
- Heijmans heeft ontwikkelaarscollectief/kernteam; vanuit (regionale) toepassers/ambassadeurs voorstel doen m.b.t. co-makers (architecten willen helpen) voor circulaire oplossingen/toepassingen, zodat circulair eerder in proces meegenomen kan worden.

Pleinaire afsluiting:**Terugkoppeling groep A:**

Mark: we hebben het gehad over het proces, maar er is geen 1 oplossing natuurlijk. We hebben het over materiaal gehad, hoe ga je daarmee om?

Peter: We hebben gewoon een stok achter de deur nodig die bepaalt dat er zaken worden moet regelen en organiseren. Dat is te veel, je moet gewoon je reguliere bouwhandel kunnen bellen en vragen om circulaire producten. Mag best meer kosten. Maar meer moeite kan het niet kosten.

Ook tijd besteed aan dat je bij een project niet ook de opgave moet hebben dat je alles zelf moet regelen en organiseren. Dat is te veel, je moet gewoon je reguliere bouwhandel kunnen bellen en vragen om circulaire producten. Mag best meer kosten. Maar meer moeite kan het niet kosten.

Wordt er nog terugkoppeling gegeven aan gemeente Hoeksche Waard?

- Je moet langs allemaal plekken om dingen voor elkaar te krijgen (toezicht, beheer, sociaal, inspectie) Wat is dan de doelstelling van het project? Is dat bij iedereen bekend? Dat is dus niet zo. Die moeten dat eigenlijk wel weten.
- De gemeente is in de basis geen grote opdrachtgever. Wel in B&O, maar verder niet. Onderwijs is wel ook gemeente.
- Frido: Wat bij ons ontstond (1) ingrediënten die je zelf in de hand hebt en (2) veel heb je niet in de hand. Cirkelstad moet de onderdelen wat wij niet in de hand hebben, ook uitwisselen die beleid voeren. Fair Pricing bijvoorbeeld. Ervaringen dus echt delen en casussen van maken en brengen naar andere partijen en economie. Uitleggen waar onze pijnpunten liggen die wij niet kunnen oplossen. Dat hele circus eromheen kan je niet ook nog oppakken.

Terugkoppeling groep B:

Roel: We hebben het gehad over het standaard bouwproces in relatie naar circulariteit.

- Het is waardevol dat de mensen vanuit hun adviserende rol ook Heijmans willen helpen en meedelen. Dit is de enige manier, we kunnen het niet zelf.
- Het is aan ons om die input ook efficiënt intern te verkopen en verder te kijken dan het standaard traject.

Rogier: Het is heel makkelijk om je achter processen en structuren te verschuiven. Een ontwikkelaar zit in een grote organisatie met veel processen en afspraken die vaststaan. Je ziet wel dat Heijmans etc. open staan voor nieuwe ideeën. Ontwerpers zijn bereid om daarbij te helpen. Het meest kansrijk is het aanpakken van de kleine onderdelen van een concept woning.

Thirza: Enthousiasmeer mensen en dit doe je stapje voor stapje en persoon per persoon.

Groep A:

Hoe onderkennen jullie je ambities op het gebied van circulariteit? Investeerders hebben zelf de ambitie opgesteld. De school heeft meegedacht in die ambities. Er lag een vraag. Opdrachtgevers hebben soms wel ambities maar we proberen als architect ook te inspireren en een advies te geven. Je hebt ook de verantwoordelijkheid om vastgoedwaarde te behouden en de opdrachtgever mee te nemen en te inspireren om een stap verder te gaan. Het gebeurt regelmatig dat wat de architect zegt niet altijd overgenomen wordt. Het proces was wel gewend zijn te lopen, past dat nog wel bij de ambities die we hebben? Je moet de hele keten dezelfde kant op hebben.

Zie je de rol van aannemers ook veranderen? Je ziet de rol van een architect veranderen. Je ziet dat steeds vaker dat de opdracht verknippt wordt. Je wordt gevraagd voor een VO (voorlopig ontwerp). Dan komt de bouwer en zegt dat dit en dat veel goedkoper kan. We zijn geen keten, je bent niet van A tot Z betrokken bij het project. We bewaakt dan de ambities? Je moet eigenlijk een toekomststuf hebben waarbij de ambities altijd in de kamer aanwezig is en op die manier geborgd worden.

Hoe krijgen we meer invloed in het primaire proces? De rol van de architect moet weer duidelijk worden. De architect moet eigenlijk weer de bouwmeester zijn. Je moet de spin in het web kunnen en mogen zijn. De architect kan de constante factor zijn in een proces.

Het heeft ook te maken met goed opdrachtgeverschap. Er is een opstapeling van ambities, circulaïr, duurzaam, school schoon. Met al die ambities is er weinig ruimte meer mogelijk. De rol van architect die alles regelt is verandert naar de bouwmeester. De bouw heeft het belang om zoveel mogelijk te fragmenteren om zoveel mogelijke kleine onderdelen in eigen hand te krijgen. De rol van architect is veranderd van procesbegeleider naar geïntegreerd. De architect zou de integrator moeten zijn.

Paralel getrokken met welertermen. Wie ben jij als architect in het peloton? Is de architect degene die als hoeder de hele club bij elkaar moet houden? Ben je dan niet meer een procesbegeleider? Die weet welke kant iedereen op moet. Misschien moeten er wel meerdere kopmannen zijn? Ga eens met zo'n team samen zitten om elkaar te leren kennen. Is die een sprinter? Een tempordier of een klimmer? Ik zie niet architect staan maar verbinder, ambitiebewaker, etc.

Hoe zou je de rol van ketenregisseur weer terugbrengen in de keten?

Is het erg dat de aannemer het stokje overneemt? In de basis weinig moeite dat de aannemer de engineer en het bouwen op zich neemt. De architect neemt de adviserende en controlerende rol op zich.

Hoe kun je dan uiteindelijk die ambitie borgen?

Als je met elkaar goeie afspraken maakt kan je die ambitie borgen. Het vertrouwen onderling schort het nog aan waar het gelegenheidssamenwerkingen zijn.

De rol van de architect moet toch weer voorop staan als ketenregisseur. De rol is aan het veranderen. Gebruik een metafoor waarmee je de architect kan plaatsen, het wielrennen? Wellicht heb je dan als architect – net als een wielrenner – ook een wisselende rol in de keten.

Groep B:

Vraag 1 ambitie & visie

- Memo: Wie zien dat als we zo doorgaan, het niet houdbaar is. Dus daar spelen we op in. Kansen voor hergebruik en duurzaam materiaalgebruik benutten. Dus: Meer bewustwording creëren.
 - Bram is heel veel bezig met circulaïr hergebruik, maar wij gaan breder in op de SDG's (Sustainable Development Goals). Dus zo de impact in beeld krijgen en kijken welke ambities hierbij passen en dit smart maken. Er zijn een aantal specifieke SDG's gekozen om window dressing te voorkomen.
 - Kijk hiern welke SDG's passen bij je organisatie die je verder door kunt ontwikkelen.
 - Alles heel concreet maken en zo verder inzetten.
 - Van advies naar impact: is heel lastig, maar als we zaken moeten combineren (voorbeeld asbest en chroom), als we extra maatregelen moeten doen, dan is dit moeilijker om te implementeren.
- Tim: Doelstelling als Heijmans Vastgoed toegelicht.
 - Zijn nog zoekend naar hoe hier invulling aan gegeven kan worden. Heijmans ziet als een grote speler een verantwoordelijkheid om te pushen naar duurzame materialen. Als dit niet duurzaam kan, dan mogen leveranciers niet meer leveren.
 - Verder gaan de ambities stapje voor stapje.
- Wat is 100% circulaïr? Hoe maken we dit meetbaar?
 - Nu wordt dit gemeten adhv CPG (CirculariteitsPrestatieGebouw) scores. Dit gaat steeds een stapje verder. CPG laat alleen niet altijd de meest duurzame optie zien.
- Janno: Ambities zijn overgenomen vanuit het Rijk.
 - Deze ambities zeggen heel weinig mensen wat, dus wat betekent dat voor de komende 15 jaar? Hierin een focus maken van rol en sector.
 - Gebouwde omgeving, economie en werkgelegenheid.
 - Wil om meer circulaïr te zijn neemt toe, maar hier komen juist meer barrières uit voort.
 - Inkoopbeleid wordt meer gestandaardiseerd. Omgevingvisie kun je ook wel kwijt over circulaïriteit.
- Frido: vraag aan Tim: Heb je een idee hoe architecten kunnen helpen bij het behalen van jullie doelstelling?
 - Tim: Helpen kan zeker door met ideeën, producten of oplossingen te komen.
 - VB: Architect kwam met een achtergevel van Resysta rijstvlies gevel. Hieruit blijkt dat als er veel onbekend is over de producten om deze producten toe te passen, dit moeizaam is als we dit op grote schaal willen innemen.
 - VB: Waar moet ik deze circulaire producten inkopen? Ja op die webshops. Maar dat was heelmaal niet als grote partij.
 - Frido: Denk met nieuwe projecten vooral bij kleinere projecten. Doet Heijmans dit ook? Of wordt dat lever door kleinere bedrijven gedaan?
 - Tim: dit is op 1 hand te tellen. Leveranciers of architecten kunnen wel een rol spelen om de bewoners te enthousiasmeren. Hier moet je als keten samen in optrekken.
 - Garantie is belangrijk, hier moeten we aan voldoen. Als je hier niet aan kan voldoen dan valt het product direct af.
 - Walter: Als leverancier is het altijd lastig om te bepalen waar je garantie op levert en wat voegt dat toe. Ik als klein bedrijf, wie ben jij dan dat je garantie geeft, besta jij over 10 jaar nog wel?
 - Zonder ervaring kom je niet verder, maar als je geen ervaring hebt, mag je ook niet beginnen.
 - Moeten er niet gewoon meer duurzaamheidseisen gesteld worden door het Rijk? Zodat de garantie ook ter discussie komt te staan?
 - Helpt zeker. TCOO (Total Cost of Ownership) helpt hier ook in. Terugkoopgarantie bieden.
 - Garantie is lastig want je hebt niet altijd invloed op:
 - Weeromstandigheden
 - Gebruikers
 - Andere omstandigheden als corrosie door omliggende stoffen
 - Walter: alle producten die vrijkomen moeten worden hergebruikt en alles wat we nieuw gebruiken moet weer te hergebruiken zijn.

- Karlijn: Gemeente Leiden heeft een sterke visie. Ook heldere doelstellingen door kleine pilotprojecten met hergebruik van materialen. 2023 100% circulaïr uitvragen.
 - Beeld is goed op weg, uitvoering is voor nu nog wel een barrière.
- Frido: In hoeverre dwingen jullie je doelstellingen ook af?
 - Karlijn: Dit wordt wel in kleine projecten afgedwongen/geëist, maar nog niet heel groot.
 - Janno: Dit willen wij afdwingen in de Omgevingvisie: je kan hier wel wat onderdelen in toevoegen waaraan voldaan moet worden. Ook handboek Openbare Ruimte gaat meer ruimte in komen voor circulariteit.
- Rogier: Wat kunnen wij nou doen binnen een dichtgetimmerd bouwproces (zoals die van Heijmans) om dat toch een stapje vooruit te kunnen brengen in circulariteit?

Thirza aan Rogier: Waar schuurt het in zo een bouwproces om een circulaïre ambitie vast te houden?

- Er staat in heel veel gevallen veel vast, dus de ruimte is wel heel beperkt. Hier kan de architect wel steeds de alternatieven voorstellen, maar de bewezen kwaliteit is nog te veel op de boventoon.
- Memo: Moet je daar dan niet over praten? Ga het gesprek aan om te bespreken welke garanties je verlangt en dan met z'n allen bepalen waar je ruimte biedt of een alternatief verlangt.
- Thirza: Zou het helpen als er meer gedeelde verantwoordelijkheid over de keten komt?
 - Tim denkt van wel, maar hoe zie je dit dan voor je?
 - Rogier: Gedeelde garantie bieden. Maar ik denk dat dit niet bij de architecten gaat gebeuren. Als architect moet je dit wel blijven agenderen en sturen.
- Frido geeft aan dat je het moet opdelen in specifieke thema's. Niet alles in 1 keer willen.
- Thirza: Wat moeten we nu anders inrichten om de communicatie te verbeteren?
 - Rogier: Het is van tevoren wordt een ambitie besproken maar niet vastgelegd. Niet SMART. Een leidinggevende moet dit omarmen en niet neerleggen bij projectmanagers.
 - VB: maximaal cradle to cradle. Ondergrens was dat er 0 giftige stoffen in het gebouw mochten komen. Dit was haalbaar. Dus 100% cradle to cradle is weer te hoog. Er was te zien dat voor bepaalde materialen, leveranciers gewoon niet wilde opgeven wat voor materialen er werden gebruikt. Dan hebben we gekozen om hier niet voor te kiezen
 - Dus, ambities gelijktellen en dwingend maken.
 - Gemeentes: Wat verwachten jullie van een architect?
 - Karlijn: Doelstellingen met z'n allen bepalen, daar zie ik waarde in het bouwteam. Beginfase is heel bepalend wat er gaat komen en dit ook echt monitoren.
 - Leiden is nu aan het zoeken naar tools om te monitoren. Het zit nu handmatig op pilotprojecten, nog niet systematisch.
 - Janno: Leiden was bezig met een monitoringstool?
 - Tim zegt dat commissies moeten wennen aan het gebruik van nieuwe materialen.
 - Welsandnot's zijn de afgelopen jaren veel conservatiever geworden omdat ze specifieke eisen moeten beschrijven. Vroeger stond dit minder vast.
 - Dit is ook zo gedaan omdat het anders lastig wordt om dit allemaal te onderhouden.
 - Leverancier: Wat verwacht jij van een architect?
 - Walter: Zo lang we blijven inschrijven met de laagste prijs, worden de ambities nooit behaald. Zo worden heel vaak de circulaire producten gewoon verwijderd uit bescheiden door bezuinigingen.
 - De confrontatie met nieuw materiaal maakt de aannemer onzeker.
 - Als de architect t/m het bouwproces betrokken is, dan verwacht ik meer regie op de circulaire ambities.

Is er nog iets dat we de architecten mee kunnen geven?

- Frido geeft aan: initiatiefrij, verbinder met storytelling. Hij krijgt dus veel op zijn bordje, maar hij moet ook dingen waar kunnen maken. Dus hier moet wel een keuze in gemaakt worden.



 www.cirkelstad.nl

'Zoektocht naar nieuwe samenwerkingsvormen' - Cirkelstad

We zijn volop in transitie naar een circulaire economie. Tegelijkertijd blijkt dat de bouwector zich niet zo snel anders gaat gedragen. 'De bouwector is ook een oude industrie met ingesloten gedragspatronen. Maar willen we gaan opschalen, dan moeten we...



14-04-2014
Circular ontwerp (concept)

De manifestatie van een circulaire bouw

17-01-2011
Platform C2012



Klik
rechtsboven
voor de
webpagina



 www.bna.nl

Manifest Circulaire architectuur

Circulair bouwen is een belangrijke schakel in een duurzame samenleving die ervoor zorgt dat toekomstige generaties in dezelfde behoefte kunnen voorzien als wij. Wij zien circulariteit als een middel om meerwaarde te creëren. Gezondheid te bevorderen, i...